

Ignacij Voje

ODKUPOVANJE FURLANOV
PRED VTRZITVAMIZ TURŠKEGA UJETNIŠTVA

Slovenska historiografija se je začela že zelo zgodaj zanimati za obdobje turških vpadov na slovensko ozemlje. Ker je slovensko ozemlje pomenilo večkrat le izhodiščno področje za napade na beneški teritorij, predvsem pa za vpadе v Istro in furlansko ravnino, so slovenski zgodovinarji obravnavali tudi turške akcije, naperjene proti beneškemu ozemlju. Najbolj celovite pregledе turških vpadov, povezanih s problematiko obrambe, najdemo v nekaterih splošnih pregledih slovenske zgodovine.¹ Prva dela o turških napadih v slovenske dežele so se omejevala le na sistematizacijo podatkov v virih.² Nato je slovensko zgodovinopisje začelo s kritičnim pretresom teh podatkov.³ Šele raziskavе v novejšem času so opozorile, da ta naloga tudi do danes še ni povsem opraljena.⁴ Nekateri so se lotili proučevanja drugih vprašanj, ki so povezana s turškimi napadi.⁵ Do prve večje sinteze o turških napadih je prišel Stanko Jug, ki je pozornost posvetil tudi vprašanju obrambe in turškim osvajalnim načrtom ter še najbolj celovito obravnaval prodore Turkov tudi na beneško ozemlje.⁶

Italijanski zgodovinarji niso posvečali posebne pozornosti raziskovanjem razvoja osmanske države in njene ekspanzije v Evropo. Obravnavali so nekatera obrobna vprašanja, povezana tudi s prodorom Turkov v Istro in Furlanijo.⁷ Prvo večjo monografijo, ki je v celoti obdelala razvoj Osmanskega imperija od nastanka sredi 14. stoletja do konca 16. stoletja (do bitke pri Sisku 1593, oziroma do smrti sultana Murata III. 1595), je napisal Arduino Cremonesi.⁸ Čeprav je knjiga pisana poljudno,

¹ Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda, III. zvezek, Ljubljana 1956, str. 64, 110; Milko Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1965, str. 322; Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 3. zvezek, Ljubljana 1913, str. 321; Zgodovina narodov Jugoslavije, II. del, Ljubljana 1969, str. 275, 287 (avtor B. Grafenauer); Zgodovina Slovencev, CZ Ljubljana 1979, str. 219, 244, 251, 270 (avtorji B. Grafenauer).

² F. Ilwof, Die Einfälle der Osmanen in Steiermark, Mitteilungen des Historischen Vereines für Steiermark, Bd. 9-10, 12, 32, 1859-1884; J. Parapat, Turški boji v XV. in XVI. stoletju s posebnim ozkrom na Slovence, Letopis Matice Slovenske za 1871; Fr. Levce, Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien, Program realke v Ljubljani 1891; G. Loschi, Le incursioni dei Turchi nella Carniola e nell'Istria, Archeografo Triestino, Anno 18, 1892.

³ V. Levce, Die ersten Türkeneinfälle in Krain und Steiermark, Mitteilungen des Musealvereines für Krain, zv. 16, 1903; H. Pirchegger, Die ersten Türkeneinfälle (1396, 1415, 1418), Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, Bd. 18, 1922; A. Klein, Zur Geschichte der Türkeneinfälle in die Steiermark während der Regierung Friedrich III., ZHVSt, Bd. 19, 1923.

⁴ M. Kos, Novi doneski k zgodovini turških bojev na Slovenskem, Casopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, II. letnik, Ljubljana 1920 (Kos opozarja na delo N. Jorge, Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle, IV. in V. zvezek, Bucarest 1915 in ga ocenjuje: Opozarja na gradivo o turških vojskah in turških napadih v jugoslovanske in še posebej v slovenske pokrajine tekom druge polovice XV. stoletja, ki dotlej ni bilo znano), W. Neuman, Die Türkeneinfälle nach Kärnten (Wahrheit und Dichtung in der Kärntner Geschichtschreibung von Jacob Unrest bis zur Gegenwart), Südostforschungen, Bd. 14, 1965; I. Voje, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju (problemi, stanje historiografije), Zgodovinski časopis, XXX, Ljubljana 1976, str. 3-21; Vasko Simoniti, Prispevek k poznavanju turških vpadov v letih: 1570 do 1575, ZC, XXXI, Ljubljana, 1977, str. 491-505; isti, Prispevek k poznavanju turških vpadov od leta 1576 do začetka gradnje Karlovca leta 1597, ZC, XXXIV, Ljubljana, 1980, str. 87-100; Isti, Organizacija obrambe pred Turki na ribniškem območju v 16. stoletju, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XXX, Ljubljana 1982, str. 101-109; Isti, Prispevek k poznavanju virov za zgodovino turških vpadov v letih 1580 do 1589, Arhivi, Ljubljana 1982.

⁵ F. Cusin, Le vie d'invasioni dei Turchi in Italia nel secolo XV, Archeografo Triestino, N. S. 1934.

⁶ Stanko Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja. Kronologija, obseg in vpadna pota, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, letnik XXIV, Ljubljana 1943, str. 1-60; isti, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine 16. stoletja do bitke pri Sisku (1593), Zgodovinski časopis IX, Ljubljana 1955, str. 26-62.

⁷ Vincenzo Joppi, I Turchi in Friuli nel 1499 («Pagine friulane», anno 1883, n. 9); Gian Giuseppe Liruti, Due incursioni dei Turchi narrate da Jacopo di Porcia, Udine 1851; Giuseppe Loschi, Le incursioni dei Turchi nella Carniola e nell'Istria (Archeografo Triestino, vol. XVIII, 1890); Francesco Musoni, Le incursioni dei Turchi in Friuli anni 1472 e 1477, Udine 1890-1892; Francesco Musoni, Le ultime incursioni dei Turchi in Friuli, Udine 1894; Emilio Patriarca, La terra di San Daniele dei Friuli nelle lotte contro i Turchi, Verona 1946; Antonio Peltegrini, Le incursioni dei Turchi in Friuli, Udine 1911; isti, Die zwei Turchi schiavi del conte Silvio di Porcia e Brugnera, Venezia, Deputaz. storia patria, 1921; Jacopo Valvasone di Maniago, Incursione dei Turchi in Friuli, Udine, Murero, 1860; Paolo Zanetti, Il problema turco in Friuli, Università di Trieste, anno accademico 1968-1969.

⁸ Arduino Cremonesi, La sfida turca contro gli Asburgo e Venezia, Udine 1976.

je avtor nekatere teme obdelal bolj zahtevno. Največ pozornosti je posvetil turškemu izzivanju Benetk in Habsburžanov. V poglavjih, kjer opisuje vpade Turkov v Furlansko ravnino (poglavja 15, 16, 18), se naslanja na vire, predvsem na zapiske in notice sodobnih avtorjev (Jacopo Valvasone; furlanski historiografi: Sabellico, Giovanni Candido, Nicolò Strassoldo, Cristoforo di Polcenigo; Marino Sanudo, Muratori itd.). Prav pri opisovanju turških vpadov v Furlanijo in pri obravnavi beneške obrambe pred Turki je Cremonesiju uspelo zbrati največ originalnih podatkov in ustvariti zaokroženo podobo.

Pri turških vpadih na slovensko ozemlje razlikujemo več faz. Prvi turški napad na slovensko ozemlje je ugotovljen leta 1408; vpadi do leta 1426 pa imajo le sporiadičen značaj. Glavni namen teh vpadov je bil brez dvoma rop. Drugo obdobje turških vpadov proti Zahodu spada v čas od 1469 do 1483. Od prvega se razlikuje po tem, da smemo turškim vpadom že pripisovati, če že ne naravnost osvajalen namen, pa vsaj težnjo, deželo do takšne mere izčrpati, da bi ob ugodni priliki postala lahek plen turške osvajalne vojske. To je doba najboljšežnejših, najštevilnejših in hkrati tudi najtežjih turških vpadov, ki so bili vključeni v osvajalno politiko sultana Mehmeda II. V ta čas spadajo tudi pohodi in vdori preko Tržaškega krasa do Soče in v Furlanijo. Ti pohodi niso imeli samo, plenilnega, značaja, ampak so spadali v sklop širše zasnovanega turškega vojskovanja z Beneško republiko. Napadi proti Furlaniji predstavljajo najbolj pripravljene in najboljšežnejše turške napade, ki so bili usmerjeni proti Zahodu. Večkrat se je zgodilo, da so Benečani zavrnilo Turke na Soči. Turška vojska se je nato razlila preko slovenskega ozemlja. S takšnimi dogodki so bile povezane najhujše plenitve na slovenskih tleh. Prvi turški napad, ki se je približal beneškim področjem, je bil jeseni 1471. leta. Izredno nevarni in glede na posledice zelo težki so bili turški vpadi v Furlanijo leta 1477 (v zvezi z beneško-turškimi spopadi v Albaniji), 1478 (v zvezi z obleganjem Skadrá) in 1499 (v zvezi z vojno 1499—1502). S temi vpadi so hoteli Turki povzročiti strah v Benetkah, vezati del beneških vojaških sil doma in prisiliti Benečane k popuščanju.⁹

Cilj turških napadov je bil, nagrabiti čimveč plena in odpeljati čimveč ujetnikov. Ujetnike so naseljevali v opustošenih predelih Balkana, zdrave dečke pa so pošiljali v janičarske šole. Odvajanje ljudi v sužnost je sprožilo posebno obliko trgovine. Odkupovanje sužnjev in ujetnikov je postalo za poslovne ljudi vir dohodkov. Velikokrat je bilo donosnejše od običajne trgovine. Med ljudmi, ki so se ukvarjali z odkupovanjem sužnjev iz turškega ujetništva, najdemo trgovce; ki so sicer znani po poslovnih zvezah s Turki. Poleg Dubrovčanov naletimo na Benečane in trgovce iz drugih italijanskih mest. Ker je trgovina potekala v veliki meri preko Dubrovnika, je postal Dubrovnik nekakšen center za odkupovanje sužnjev in ujetnikov.¹⁰ Osvoboditev sužnja ali ujetnika je sprožila velikokrat zelo zapletene finančne operacije. Dogajalo se je, da sorodnikom ali prijateljem ujetnika ali sužnja ni uspelo zbrati dovolj denarja za odkup, zato so si morali denar izposoditi. V takem primeru so sklepali kreditne pogodbe, ki jih je notar registriral v svoji notarski knjigi. Zato so podatki, ki jih najdemo v dubrovniških notarskih knjigah, zelo zanimivi tudi za proučevanje odkupovanja Furlanov iz turškega ujetništva.

Podatke o odkupovanju krščanskih sužnjev v Dubrovniku imamo v glavnem iz druge polovice 15. stoletja, iz časa po padcu Bosne (1463) pod turško oblast. Od takrat dalje so se turške čete zaletavale daleč proti Zahodu in se vedno vračale s plenom in sužnji. Krščanski sužnji, ki so se skušali rešiti s posredovanjem Dubrovčanov, so bili iz Dalmacije, Hrvaške, Nemčije in Italije, od tod predvsem iz Furlanije.¹¹

⁹ S. Jug: Turški napadi na Kranjsko in Primorsko (cit.); A. Cremonesi, La sfida turca (cit.); Gligor Stanojević, Jugoslovenske zemlje u mletačko-turškim ratovima XVI—XVIII vijeka, Beograd 1970.

¹⁰ Ivan Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku (pogl.: »Otkupljivanje roblja«, str. 326—339), Beograd 1952; I. Voje, Ekonomske veze između Dubrovnika i Dalmacije u XV stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 10 (pogl.: »Otkupljivanje roblja«, str. 388—389), Zagreb 1977.

¹¹ I. Božić, Dubrovnik i Turska, str. 335.

Čeprav so podatki o odkupovanju Furlanov iz turškega ujetništva fragmentarni, so dovolj jasni in povezani med seboj; tako da si lahko ustvarimo ustrezno predstavo o usodah ljudi, ki so jih odpeljali Turki s seboj.

Mnogi tujci, ki so zaradi osvoboditve sužnjev odhajali na turško področje ali se od tam vračali, so šli preko Dubrovnika. Nekateri Italijani so šli preko Dubrovnika v Turčijo z namenom; da osvobodijo sužnjo ali sužnja in ga nato odvedejo v Italijo kot svojega služabnika.

V februarju 1472¹² je prišel v Dubrovnik plemič Mihailo de Basilio de Tergesto, habitator Avstrije (Cividale — Čedad) partium Foriullii in pred notarjem predal Simonu de Bolzano de Foriullii denar, da bi le-ta osebno šel v Bosno in nato do Skopja in poizvedoval za ujetniki, ki so jih Turki odpeljali iz Furlanije. Simon je prejel 8 dukatov za potne stroške in 115 dukatov za osvoboditev krščanskih sužnjev.¹² Kako je opravil svoj posel in kakšne uspehe je imel pri odkupovanju furlanskih ujetnikov, ne vemo, ker se podatki niso ohranili. Toda Simon de Bolzano je septembra 1472 ponovno v Dubrovniku. 28. septembra je sklenil kreditno pogodbo z Martinussio de Viarsa partium Foriullii. Na kredit je vzel 18 beneških dukatov; ki jih bo uporabil za osvoboditev svoje žene Line.¹³ To pomeni, da se je Simon vključil v akcijo za osvoboditev ujetih Furlanov predvsem zaradi tega, ker je bila med njimi tudi njegova žena Lina.

O uspehu Simonove akcije pri odkupovanju in osvobajanju Furlanov iz turškega ujetništva priča kreditna pogodba, sklenjena pred dubrovniškim notarjem 17. februarja 1473. Petrus filius Andree de S. Vito de Crauglio (pri Palmanovi) s področja oglejskega patriarhata se je zadolžil pri Johannisu Pacifico quondam Henrici de Spilimbergo za 58 beneških dukatov. To vsoto je dobil kot posojilo za osvoboditev Furlanov iz turškega ujetništva. Njegova poroka sta bila: Jacobus de Traona de Vila dicta Viscon (Viscone, severovzhodno od Palmanove) partium patrie Foriullii za 54 dukatov in Simon de Bolzano za vseh omenjenih 58 dukatov.¹⁴ Simon se je torej dlje časa zadrževal v Dubrovniku in posredoval pri odkupovanju in osvobajanju sužnjev iz turškega ujetništva. Ker je v kreditnih pogodbah nastopal tudi kot porok, je moral biti ugledna osebnost in finančno trden.

Aktivnost Simona de Bolzano pri odkupovanju Furlanov iz turškega ujetništva je morala biti povezana s prvimi turškimi vpadi v Furlansko ravnino. Prvi turški napad, ki se je približal beneškemu ozemlju, je bil izveden 11. novembra 1471. Takrat so Turki prišli do Vipave in Gorice ter preko Istre dosegli Trst. Po vsem tržaškem ozemlju so napravili veliko škode in odvedli mnogo ljudi in živine. Medtem časom so prišli vse do Tržiča (Monfalcone) in Soče, ki so jo že skušali prekoračiti, pa se jim ni posrečilo. Prodrli so tudi do Novigrada v Istri in Klane.¹⁵ Jeseni 1472 so slovenske dežele in z njimi Furlanija znova občutili turški bič. Dne 20. septembra se je nenadoma pojavilo pri Tržiču ob Soči nad 20.000 Turkov. Prišli so verjetno skozi Vinodol, mimo Grobnika, ob Čičariji mimo Trsta in nato ob morju do Soče. Še isti večer so jo prekoračili in vdrli v Furlanijo z več kot 12.000 ljudmi. Drugih 8.000 Turkov je ostalo v taborišču, ki so ga postavili pri Tržiču, od koder so tudi oropali okolico Gorice.¹⁶

¹² Ibid., str. 335, Historijski arhiv Dubrovnik (HAD), Diversa notariae LVI, fol. 195.

¹³ HAD Debita notariae XLI, fol. 57 — 28. XI. 1472, Ego Simon de Bolzano de Foriullii confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et solvere Martinussio de Viarsa partium Foriullii ducatos auri decem et octo venetos pro totidem quo ipse Martinussius mutuavit gratis et amore pro recuperatione et redemptione Line uxoris mee a manibus turchorum per quos captiva tenebatur... usque ad omnem voluntatem.

¹⁴ HAD Debita notariae XLI, fol. 109, Ego Petrus filius Andree de S. Vito de Crauglio pertinentiarum patriarchatus Aquyleiensis, confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et solvere Johanni Pacifico quondam Henrici de Spilimbergo... duc. auri quinquaginta octo venetos, ad omnem voluntatem dicti Johannis et hoc pro totidem ducatis quos ipse Johannes... mihi mutuo dedit pro redemptione persone mee Petri a manibus Turchorum per quos vincitus et captivus tenebar... Et precibus ac ad instantiam dicti Petri se constituerunt plegios... Jacobus de Traona de Vila dicta Viscon partium patrie Foriullii pro ducatis quinquagintaquatuor, et Simon de Bolzano pro dictis omnibus ducatis quinquaginta octo...

¹⁵ S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, GMS, str. 14; A. Cremonesi, La sfida turca, str. 110—111.

¹⁶ S. Jug, cit., str. 15.

Decembra 1477 je dubrovniški Senať izbral dva plemiča in njima naložil, da poskrbita za osvoboditev ujetnikov iz Furlanije.¹⁷ To akcijo dubrovniške vlade lahko povežemo z enim največjih in najtežjih turških vpadov v Furlanijo. Turški napad proti Furlaniji je bil v zvezi z okrepljeno vojno med sultanom Mehmedom II. in Benečani. V maju 1477 je rumelijski beglerbeg napadel beneški Lepanto, a se je moral zaradi pravočasne pomoči beneškega brodograja umakniti. Kmalu nato, septembra, pa so doživeli Benečani hud poraz pred Tirano v Albaniji. Takoj nato so krenile bosenske čete znova proti Furlaniji, hoteč zadesi Benečane doma in jih takoj prisiliti, da bi bili popustljivejši do sultanovih želja na Balkanu. Proti koncu meseca oktobra 1477 je okoli 10.000 akindžij nenadoma pridrvelo do Soče, kjer so se utaborili. Od tod so se razkropili na vse strani; nekateri so dosegli na severu Trbiž, glavniina pa je pritisnila dalje proti zahodu. Utrdbe ob Soči, vse od Ogleja do Gorice, ki so jih Benečani na novo zgradili, niso mogle zadržati bliskovitih turških napadov. Turki so imeli sedaj pristo pot v Italijo in so se razlili kakor povodenj po ravnini do Tilmenta (Tagliamento). Vse kar so dosegli, so požgali. Zgorelo je do 100 vasi in zvečer je cela ravnina med Sočo in Tilmentom bila eno samo neizmerno ognjeno morje, o katerem pravi Sabellico, da je to sam gledal iz nekega gradu pri Vidmu (Udine) in da si upa trditi, da tako strašnega požara dotlej gotovo še nihče ni videl. Toda Turki so drveli dalje, prekoračili so Tilment in vse vasi tja do Piave upepelili. Cela zgornja Italija do Verone z Benetkami vred je trepetala pred strašnim sovražnikom, ki je sedaj neovirano plenil, požigal in pobijal. Ko pa so Benečani vendarle zbrali svojo vojsko, so se Turki urno obrnili. 12. novembra so se Turki, po poročilih iz Tržiča, že umaknili proti Bosni.¹⁸

Ko se je turška vojska vrnila v Bosno, je dobil bosanski sandžakbeg Skenderbeg, ki je vodil turške čete pri vpadu v Furlanijo, od sultana Mehmeda II. poziv, naj pošlje seznam imenitnejših ujetnikov obenem s poročilom o njihovem bogastvu in finančnih zmoglostih. Petintrideset izmed njih, ki niso hoteli ali niso mogli plačati najmanj 100 dukatov, so obglavili. Ostali, ki so plačali odkupnino, so bili po nekem obdobju ujetništva izpuščeni. Ujetniki brez imetja so bili prodani za sužnje. Od beneških kondotijerov, ki so padli v ujetništvo in bili odpeljani v Istambul, sta se mogla vrniti v domovino, skupaj z ostalimi, Ercole Malvezzi in Giacomo Piccinin. Vrnili so se tudi nekateri furlanski plemiči.¹⁹

S tem turškim vpadom v Furlanijo leta 1477 in akcijo v zvezi z osvoboditvijo številnih ujetnikov iz raznih krajev severne Italije, lahko povežemo nek dokument, ki ga je izdal sultan Mehmed II. v Carigradu 1. februarja. Na žalost v datumu manjka letnica. Listina je po vsebini »salvum conductum«, ki je veljal za vse Benečane, Lombardijce, Toskance in druge Italijane, za Francoze, Nemce, Dalmatince in prebivalce katerihkoli drugih dežel in provinc. V dokumentu je odredjeno, da oseb, ki prihajajo v Carigrad ali Pero z nalogo osvoboditi ujetnike, ne smejo ovirati cesarjevi kapetani, timarniki, sandžaki, kadije in ostali uradniki. Nadalje se iz dokumenta vidi, da je sam sultan poizvedoval o bogastvu ujetnikov in je glede na njihovo finančno moč določil višino odkupnine od 100 do 1600 dukatov. Gre za naslednjih 12 oseb: »Johani Antonio Chaldora cum filio suo ducatos uel florenos mille sexcentum, Johani Jacobo Picinin ducatos similiter mille sexcentum. Johani Quarcia florenos quingentum id est 500, Corzino Galeze florenos uel ducatos V centum, Philippo de Nouel de Mantua ducatos 500 id est quingentum. Johani Chierigato de Uicenza ducatos ducentos quinquaginta, Troiano Papachoda de Napoli ducatos 210, Alexandrino de Riuete de Bergamo ducatos centum XX, id est 120, Francisco de Brian de Padua florenos centum et Prete de Trebch (Trepča na Kosovu) ducatos centum.« Na drugem mestu se poleg zgoraj omenjenih navajajo še: »Joan Mato de Scutari item vna puella nomine Susana, filia Georgii de Chodroipo de Udine, cui Susanne

¹⁷ I. Božić, Dubrovnik i Turska, str. 332; HAD Consilium rogatorum XXIII, fol. 184.

¹⁸ S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, GMS, str. 22, 23.

¹⁹ A. Cremonesi, La sfida turca, str. 131.

tacsam et pretium iussimus inponere florenos quincuntum.²⁰ Pri Johanesu Jacobo Picinin je pojasnilo, da je sin quondam magistri capitaneu Jacobi Picinin. To pojasnilo je zelo važno, kajti pomaga nam pojasniti poreklo Johanesa Picinin in leto izdaje listine. Ker je bil Jakob eden tistih beneških kondotijerov, ki se je iz Istambula lahko vrnil v domovino, je tudi Johannes verjetno pripadal temu stanu. Da je bil v seznamu najimenoitnejših ujetnikov, dokazuje visoka odkupnina 1600 dukatov. Navedene osebe so morale izhajati iz vrst uglednih meščanov iz severno italijanskih mest (Bergamo, Mantova, Padova, Vicenza), pa tudi Napolija Vidma (Udine). Trepče in Skadra Morda pa bi razen deklice Suzane iz Vidma vsi omenjeni ujetniki spadali v vrste beneških kondotijerov. Datum izdaje listine bi tako mogel biti 1. februar leta 1478 ali morda 1479, ker je Jacob Picinin označen kot pokojni. Zal ni znano, ali so sorodniki odnosno pooblaščenči ujetnikov izkoristili saluum conductum, prišli v Carigrad in z odkupnino osvobodili svoje rojake. Prav tako ni znano, kakšne uspehe sta imela dubrovniška plemiča, ki ju je zadolžila vlada, da sodelujeta pri osvoboditvi ujetnikov iz Furlanije, ker se podatki niso ohranili.

Zelo zanimive podatke o ujetnikih iz Furlanije imamo v zvezi z beneško-turško vojsko od 1499 do 1502. Gre namreč za četrti večji vpad v Furlanijo. Že sredi 1499 so se Benečani po neuspehih v Moreji začeli bati turškega napada na Furlanijo, ker so izvedeli, da Skenderbeg v Bosni zbira vojsko. Z njo naj bi udaril prav na Benetke. Šele proti koncu septembra so se dvignili Turki in prodri do Soče ter krenili proti Vidmu. 29. septembra so Turki prekoračili Tilment. Zancani, beneški vrhovni poveljnik v Furlaniji, se je zaprl v Gradiško in tako so Turki čisto nemoteno plenili in požigali tja do Trevisa. Po vsej Furlaniji je zavladal velik strah, ker so Turki sedaj vse požigali in uničili, mnogo ljudi pobili, mnoge odpeljali kot sužnje. Ponoči od 3. na 4. oktober so se Turki začeli vračati s plenom in ujetniki preko Tilmenta domov v Bosno. Ker je reka zaradi deževja močno narasla, so velik del ujetnikov pobili, predvsem starejše ljudi. Odpeljali so s seboj večinoma le otroke do 14 let.²¹ Tudi tokrat je stekla preko Dubrovnika akcija za osvoboditev ujetnikov.

Dubrovčan Lucianus filius Marini Blasii je izjavil pred dubrovniškim notarjem, ki je to izjavo registriral 14. marca 1500, da je prejel od ser Petra de Ferro de Venetiis v denarju 100 beneških dukatov, in to »in una partita duc. auri octuaginta et in alia parte ducatos auri viginti et de pluri aspros sexcentos de moneta Turchie et duas chasachas«. Ta denar je Lucianus izplačal tistemu Turku, od katerega je odkupil iz ujetništva dve ujeti sestri, »una nomina Mathiam maritatum annorum circiter decem et septem et Isabettam puellam annorum circiter novem«. Obe sta hčerki »Johannisa molinariii habitantis in Setili patrie Fori Julii«. Bili sta, kot je v izjavi omenjeno, odpeljani v sužnost »in ultima excursionem faceret per Schender bassam cum gentibus suis in partibus Fori iulii et Marchie Tarusine«. To naj bi se zgodilo 28. in 29. septembra. V pogodbi je še rečeno, da je omenjeni Turek, od katerega sta bili sestri odkupljeni, ocenil Mathio, ki je poročena in stara okrog 17 let, za 70 dukatov in Isabetto, ki je stara okrog 9 let, za 30 dukatov. 600 asper je bilo namenjenih za plačo in stroške, ki jih je pri tem poslu imel Lucianus. Peter del Ferro je priznal dodatno še 4 dukate »in nonnullis tabellariis sive coteriis per eum missis causa inquerendi et notitiam habendi ad dictas duabus sororibus«.²²

Čez nekaj dni (28. marca) je sklenil s Petrom del Ferro de Venetiis dodatno posojilno pogodbo v zvezi z odkupom obeh sester iz turškega ujetništva njen brat Augustinus Nicolai Theutonici. Obvezal se je, da bo 8 dni po vrnitvi v Benetke iz-

²⁰ Ciro Truhelka, Turško-slavjanski spomenici dubrovačke arhive, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, god. XXIII, br. 1 i 2, Sarajevo 1911, str. 61, 62. Original je pisan na dolgem ozkem papirju v latinskem jeziku. Zgornji del, na katerem je sultanova tugra, je poškodovan — odtrgan, tako da je ohranjen samo spodnji del tuge. Tekst zaključuje s stavkom: »Datum in nostra residentia Constantinopolis die primo mensis februarii«. Izdajatelj ne poskuša točneje datirati listine, ampak jo postavlja v čas vladanja Mehmeda II. 1451—1481.

²¹ S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, GMS, str. 36. A. Cremonesi, Zadnji turški vpad v Furlanijo (1499), Goriški letnik 3, 1976, str. 124—129.

²² HAD Diversa notariae LXXIX, fol. 127' — 16. III. 1500.

plačal upniku Petru 65 beneških dukatov.²³ Iz skupih podatkov ni razvidno, kakšno vlogo je pri odkupovanju iz ujetništva imel brat obeh sester Augustinus in zakaj je moral vzeti pri Petru kot posojilo dodatnih 65 dukatov. Toda zanimivo je, da je bil Augustinus pastorek Johannisa, mlinarja iz Sedile, očeta obeh sester. Bil je tudi družabnik Antona iz Milana, kamnoseka, prebivalca Caneva. Augustinus ima oznako Theutonicus, kar da misliti, da tudi njegovi sestri Matija in Izabela nista bili Italijanki. Kraj Sedile (italijansko Sedilis), od koder sta doma, leži severovzhodno od Centa (italijansko Tarcento) ob robu Beneške Slovenije.

Med turškimi ujetniki je bila tudi žena ser Petra de Ferro de Venetiis. Zato je razumljiva njegova aktivnost pri odkupovanju ujetnikov iz Furlanije. Pri pogajanjih v zvezi z njeno osvoboditvijo je sodelovala tudi dubrovniška vlada. V času beneško-turške vojne so Dubrovčani uživali s strani sultana posebno zaščito. Ker so nekateri nižji oblastniki v Hercegovini delali Dubrovčanom težave, jih je hercegovski sandžak-beg Ahmed-beg Hercegović odstavil in zamenjal z drugimi. Da bi se temu izognili, so nekateri turški oblastniki iz Hercegovine pohiteli, da bi uredili svoje odnose z Dubrovnikom in se Dubrovčanom predstavili kot prijatelji. Tako je 18. januarja 1500 prišel v Dubrovnik starešina azapov iz Novoga, da bi se pogajal glede odkupa svoje sužnje, Benečanke Marije, žene Petra de Ferro de Venetiis. Dubrovniška vlada mu je ob tej priliki poklonila dar v vrednosti 900 asper, toda posel ni bil uspešno končan. Toda takoj po prihodu Ahmed-bega v Novi konec marca, je starešina azapov nanaglo poslal v Dubrovnik nekega svojega človeka, ki je sodeloval pri odkupu Benečanke Marije.²⁴ Pri tem odkupu je sodeloval tudi Georgius Thoma de Verona corazarius. Dne 26. maja 1500 je sklenil kreditno pogodbo s Hieronimom Steffani de Nencho »aut pro eo illi Turcho qui tenet captivam Mariam uxorem Petri del Ferro de Venetiis« za vsoto 130 beneških dukatov. V pogodbi je nadalje navedeno, da bo Turček moral, brž ko bo mogoče, pripeljati sužnjo v Dubrovnik in jo osvoboditi. Da bo denar res izplačan, jamči Hieronimus.²⁵

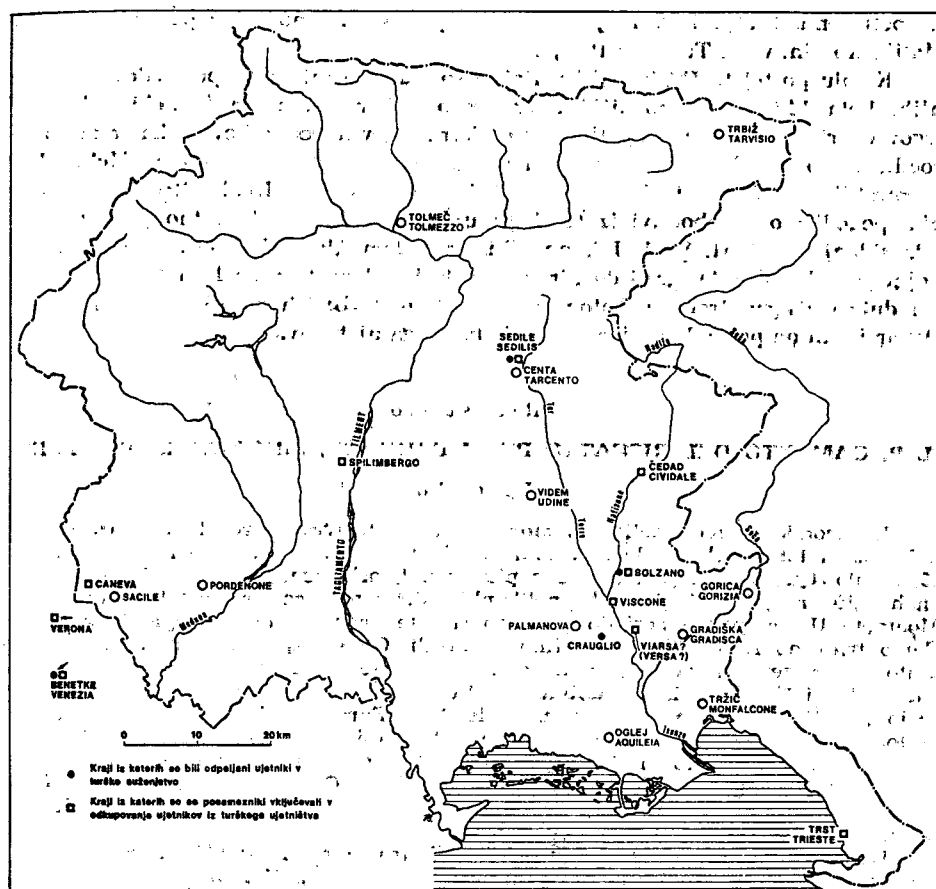
Vsi ti podatki o odkupovanju ujetnikov iz Furlanije dajejo vrsto zanimivih ugotovitev. Iz njih se vidi, iz katerih krajev Furlanije in sosednjih dežel so bili odpeljani ujetniki v turško suženjstvo (Bolzano, Crauglio — jugovzhodno od Palmanove, Sedile-Sedilis — severovzhodno od Centa-Tarcenta, Benetke), kdo in iz katerih krajev so se posamezniki vključili v odkupovanje ujetnikov in sodelovali v finančnih transakcijah (Bolzano; Trst-Tergesto; habitator Austrie — prebivalec Čedadada; Cáneva — poleg Cáneva de Sacile zahodno od Pordenona, verjetneje manjše naselje z istim imenom pri Tolmezzu; Viarsa; Spilimbergo — severozahodno od Vidma, onkraj Tilmenta; Viscóne — severovzhodno od Palmanove; Benetke; Sedile-Sedilis; Verona) ter kolikšna je bila odkupnina za posameznike. Bila je zelo različna, najmanjša vsota je znašala 18 beneških dukatov za Lino, ženo Simona de Bolzano, najvišja pa 130 beneških dukatov za plemkinjo, ženo Petra del Ferro de Venetiis. Sicer pa je bila povprečna odkupnina okrog 60 dukatov. Iz navedenega se vidi, da so bile skoraj vse akcije za odkup ujetnikov izpeljane na kreditni osnovi.

V tem obdobju, ko so v zvezi z odkupovanjem Furlanov iz turškega ujetništva potekale v Dubrovniku razne akcije, pri katerih so sodelovali predvsem njihovi rojaki in sorodniki, srečamo Furlane tudi pri sklepanju raznih trgovskih poslov. Verjetno so nekateri poslovni ljudje iz Furlanije pot v Dubrovnik, ko so sodelovali pri odkupu svojih rojakov iz turškega ujetništva, izkoristili tudi za trgovske posle. 19. januarja 1500 se v kreditni pogodbi omenja kot dolžnik Petrus de Grego Fori-

²³ HAD Debita notariae LX, fol. 51' — 28. III. 1500. Ego Augustinus Nicolai Theutonicus, privignus Johannis molinari de Setili et tanquam commissus Antonii de Mediolano lapicide, habitatoris Chanaue de patria Fori Julij, confiteor quod super me et super omnia mea bona obligo me dare et solvere Petro de Ferro de Venetiis presentis et acceptantis ducatos auri venetos sexaginta quinque, boni auri et iusti ponderis pro totidem per me habitis mutuo et gratis et amore a dicto Petro pro computo redemptionis a manibus Turchorum duarum sororum mearum Mathie et Isabette, quos ducatos 65 dare et solvere promitto et me obligo dicto ser Petro ad omnem eius voluntatem et ad tardius infra dies octo postquam applicuero Venetiis.

²⁴ Toma Popović, Turška i Dubrovnik u XVI veku, Beograd 1973, str. 441; HAD Consilium Rogatorum XXVIII, fol. 181', 199, 201.

²⁵ HAD Debita notariae LX, fol. 75 — 26. V. 1500.

jullianus ad presens, habitator Bari. Pri upniku Jacobu Florii nepotis olim Johanni Valentinovichu se je zadolžil za 60 dukatov, »pro duabus equis«, ki mu jih je Jakob izročil »in partibus Servie in Prisren«. Poleg tega je dolžan še en dukat in pol v gotovini. Iz omenjene pogodbe sledi, da je Furlan Peter, prebivalec Bara, trgoval po Srbiji, se tam srečal z Dubrovčanom ter z njim trgoval. Verjetno je tudi njegova pot po Srbiji, ki je takrat spadala k osmanski državi, bila namenjena poizvedovanju za ujetimi Furlani.²⁶

Druga kreditna pogodba, v kateri sodeluje trgovec iz Furlanije, pa je bila sklenjena pred dubrovniškim notarjem leta 1503. Dubrovčana Vuksan Radojevič cimator in njegov sin Francisko sta se obvezala, da bosta vrnila Petru Lonatello de civitate Austrie (Cedad) patrie Foriullii 90 dukatov. Takšna je bila namreč vrednost raznih vrst sukna, ki sta jih dobila dolžnika na kredit. Ta dolg bosta vrnila »ad nundinas Segne festi sancti Georgii« v kožah tiste vrste in kvalitete, ki jih Dubrovčani prinašajo na omenjeni sejmi po ceni 3 in pol dukata za centenarij.²⁷ V tem obdobju so se namreč Dubrovčani v veliki meri usmerjali na sejme v Kvarneru.

Na koncu bi opozorili še na neke podatke v zvezi z vdorom Turkov na teritorij Italije pri Otrantu sredi leta 1480 (28. julija). Ta vdor je povzročil strahoten masakr med prebivalstvom. Okrog 10.000 ljudi je bilo pobitih, blizu 8000 ljudi pa so kot sužnje odpeljali v Albanijo. Toda tudi ta turška invazija ni strnila italijanskih držav in skupen odpor proti Turkom. Šele po smrti sultana Mehmeda II. 1481 je

²⁶ HAD *ibidem*, fol. 24 — 19. I. 1500.

²⁷ HAD *ibidem*, fol. 173 — 13. VII.

neapeljskemu kralju Ferranteju uspelo ob pomoči, ki mu jo je poslal ogrski kralj Matija Korvin, vreči Turke iz Italije.²⁸

Kmalu po tej turški invaziji v Italijo so Dubrovčani začeli poizvedovanja o sužnjih. Leta 1481 je dubrovniški knez sporočil Ferranteju, da je neki dubrovniški trgovec prinesel iz Adrianopolja pismo Ferrantejevih podanikov, v katerem so sporočili, da so jih Turki odvedli v omenjeno mesto, a po smrti sultana Mehmeda II. premestili v Plovdiv.²⁹ Tudi v zvezi s turško invazijo na področje Otranta se je ohranila pogodba o osvoboditvi iz turškega ujetništva. Gre za kreditno pogodbo, ki je bila sklenjena 18. II. 1484. Johanna filia quondam Alexandrii portarii in vdova pokojnega Gabrielisa Allegreti de Idranto portaria ad portam Hydranto se je zadolžila pri dubrovniškem trgovcu Antoniju Allegreti dicti Bicich za 15 beneških dukatov. Denar je Anton porabil za njen odkup iz turškega ujetništva.³⁰

Riassunto

IL PAGAMENTO DEL RISCATTO PER I FRIULANI, PRIGIONIERI DEI TURCHI

Ignacij Voje

Il secondo periodo delle invasioni turche nell'Ovest è considerato essere stato dal 1469 al 1483 anche se le invasioni non hanno smesso del tutto fino alla fine del 15. secolo. Questo è il periodo delle più grandi, più frequenti e per le conseguenze anche più gravi invasioni turche nell'ambito della politica conquistatrice del sultano Moameto II. In questo periodo vengono situate anche le marcie e le invasioni nel Carso triestino fino all'Isonzo e fino al Friuli. Queste spedizioni non avevano soltanto il carattere di saccheggio ma facevano anche parte di un vasto concetto della guerra tra i Turchi e la Repubblica di Venezia. Il primo attacco turco vicino alle regioni di Venezia avvenne nell'autunno del 1471. Furono molto pericolose e gravi per le loro conseguenze le invasioni turche nel Friuli nel 1477 (connesse agli scontri veneziani-turchi in Albania), nel 1478 (in relazione con l'assedio di Skadar) e nel 1499 (come una parte della guerra di 1499-1502). Con queste invasioni, i Turchi volevano intimidire la popolazione di Venezia, far rimanere una parte delle forze militari veneziane a casa e forzare i Veneziani a cedere.

La fine delle invasioni turche era tra l'altro di rapire il più grande bottino di guerra possibile e di catturare dei prigionieri di guerra. Hanno portato in cattività anche molta popolazione friulana. Il pagamento del riscatto per gli schiavi ed i prigionieri ha scatenato un commercio speciale. Si può trovare tra la gente che si occupava dei riscatti, per gli schiavi e per i prigionieri dalla cattività turca dei commercianti conosciuti altrimenti per le loro relazioni d'affari con i Turchi. Siccome questo commercio si svolgeva in gran parte mediante Dubrovnik, questa città è diventata una specie di centro per il pagamento del riscatto per gli schiavi e per i prigionieri. In questo traffico erano coinvolti oltre gli abitanti di Dubrovnik anche i Veneziani e i commercianti delle altre città italiane. La liberazione degli schiavi e dei prigionieri provocò spesso delle operazioni finanziarie molto complicate. Furono conclusi il più spesso i contratti di prestito che il notaio di Dubrovnik notò nel suo libro di notaio. Perciò i fatti che si possono trovare nei libri del notaio di Dubrovnik sono molto interessanti anche per lo studio del modo in cui avveniva il pagamento del riscatto per i Friulani e per gli altri Italiani dalla cattività turca. Anche se frammentari, sono abbastanza chiari, per poter farsene un'immagine del destino di questa gente che i Turchi portarono con sé durante le invasioni nel Friuli. I dati che si trovano negli archivi di Dubrovnik permettono di identificare da quali località del Friuli ossia dell'Italia i prigionieri furono portati via (Bolzano, Cranglio a Sud-Est di Palmanova, Sedilis — a Nord-Est di Tracento, Venezia) e chi erano e da dove venivano le persone che presero parte al riscatto per i prigionieri e alle operazioni finanziarie (da Bolzano, Trieste, Caneva nei pressi di Sacila all'Ovest di Pordenone o da un piccolo villaggio con lo stesso nome presso Tolmezzo, Viersa, Spilimbergo — al Nord-Est di Udine, Viscone — a Nord-Est di Palmanova, Venetia, Sedilis, Verona) e quanto si pagava per il riscatto dei prigionieri. L'autore chiude l'articolo con l'elenco dei dati, riguardanti l'invasione dei Turchi sul territorio italiano presso Otranto alla metà del 1480 constatando che anche in questo caso l'impresa della liberazione dei prigionieri dalla cattività turca fu svolta mediante Dubrovnik.

²⁸ Momčilo Spremić, *Dubrovnik i Aragonci (1442-1495)*, Beograd 1972, str. 20-21.

²⁹ I. Božić, *Dubrovnik i Turska*, str. 322.

³⁰ HAD *Debita notariae XLIX*, fol. 126^v — 18. II. 1484.